

Marija Turk
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku
Sveučilišna avenija 4, HR-51000 Rijeka
mturk@ffri.hr

STRANOJEZIČNI ELEMENTI U RJEČNICIMA DRAGUTINA PARČIĆA

Hrvatski leksikograf Dragutin Parčić zaslužan je za popunu hrvatskoga leksika u drugoj polovici 19. stoljeća. U odnosu na riječi stranog podrijetla u svojim je dvojezičnim rječnicima s jednakim ciljem primjenjivao dva obrnuta postupka: internacionalno je stručno nazivlje zamjenjivao prevedenicama da bi pridonio stvaranju i promicanju hrvatskih izraza, a uvrštavanjem posuđenica izvan stručnog nazivlja htio je ponuditi što potpuniji rječnik hrvatskoga jezika.

0. Dragutin Parčić kao leksikograf

Dragutin Parčić (1832 – 1902), jezikoslovac i glagoljaš, za hrvatsko je jezikoslovlje iznimno važan i po svome leksikografskom radu. Po jezičnoj je koncepciji bio blizak zagrebačkoj filološkoj školi. Pobjedom hrvatskih vukovaca bio je marginaliziran, nedovoljno proučen i vrednovan. Njegov je filološki rad čekao na potpuniju znanstvenu valorizaciju gotovo cijelo stoljeće.¹

¹ Kraći osvrt na Parčićev leksikografski rad dao je Valentin Putanec (1973:89–92). U Zadru je 1992. godine u povodu 160. godišnjice rođenja i 90. godišnjice smrti Dragutina Parčića održan znanstveni skup pod naslovom »Dragutin Parčić, hrvatski jezikoslovac i glagoljaš«. Radovi s toga skupa objavljeni su u časopisu *Zadarska smotra* 1993. godine. Zlatko Vince u pogovoru pretiska trećeg izdanja *Rječnika hrvatsko-talijanskog rječnika* 1995. godine prikaz Parčićeva leksikografskoga rada zaključuje riječima: »Svjestan sam da je to tek okvir za cjelovitije i iscrpnije studije«. Igor Gostl u svojoj je studiji naslovljenoj *Dragutin Antun Parčić* jedan odlomak posvetio Parčićevu leksikografskome radu. Parčićevu filološkom radu bilo je posvećeno jedno tematsko područje na Trećem hrvatskom slavističkom kongresu 2002. godine u Zadru.

Parčićev leksikografski rad započinje malim rječnikom tiskanim u Rijeci 1851. godine pod naslovom *Mali taliansko-hrvatski riečnik*. Od kraja pedesetih godina 19. stoljeća objavio je dva dvojezična rječnika: hrvatsko-talijanski i talijansko-hrvatski rječnik. Oba je rječnika u pripremi za nova izdanja leksikografski usavršavao i upotpunjavao novim natuknicama. Hrvatsko-talijanski rječnik doživio je tri izdanja pod naslovima:

- *Riečnik ilirsko-talianski* (polag najnovijih izvorah), Zadar, 1858.
- *Rječnik slovinsko-talijanski — Vocabolario slavo-italiano*, Zadar, 1874.
- *Rječnik hrvatsko-talijanski — Vocabolario croato-italiano*, Zadar, 1901, pretisak Zagreb 1995.

Talijansko-hrvatski rječnik imao je dva izdanja:

- *Vocabolario italiano-slavo (ilirico) — Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)*, Zadar, 1868.
- *Vocabolario italiano-slavo (croato) — Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)*, Senj, 1887.

U literaturi se o Dragutinu Parčiću govori kao purističkom leksikografu (Gostl 1998:157–160) koji je izbjegavao posuđenice, a uočene je leksičke praznine u hrvatskome jeziku sam popunjavao. Parčićev se odnos prema riječima stranog podrijetla, točnije prema internacionalizmima u stručnom nazivlju, ogleda ne samo u rječnicima, nego i u njegovoj gramatici pisanoj talijanskim jezikom *Grammatica della lingua slava (ilirica)* u kojoj pod naslovom *Parole composte di alcune Scienze e Invenzioni moderne* donosi manji popis hrvatskih zamjena za internacionalizme: *bogoslovje* (teologia), *dalekozor* (telescopio), *vremenoslovje* (meteorologia) itd.²

Uvrštavanjem hrvatskih jednakovrijednica internacionalizmima uvelike je pridonio da se klasična baština i jezično osvijesti u vlastitoj kulturi. Njegovi rječnici međutim obuhvaćaju i brojne posuđenice, s odrednicom o podrijetlu ili bez nje. Analiza hrvatskih stupaca u svim izdanjima Parčićevih rječnika pokazuje osim vidljivih i prikrivene stranojezične utjecaje, tj. prevedenice.

1. Posuđenice u Parčićevim rječnicima

Parčićevi rječnici sadrže posuđenice različita podrijetla. Uz neke su posuđenice odrednice o jeziku iz kojega potječu, a mnoštvo je uvrštenih posuđenica bez oznake o podrijetlu. U predgovoru je svih izdanja rječnika

² *Grammatica della lingua slava (ilirica)* di C. A. Parčić, canonico dell'insigne Collegiata di S. Girolamo in Roma. Seconda edizione notevolmente accresciuta ed emendata secondo i piani d'insegnamento. Zara. Spiridione Artale Libr. Edit. 1878., str. 200.

popis kratica, unutar kojih su i one koje se odnose na podrijetlo posuđenica.

U *Rječniku ilirsko-talijanskome* (1858) već se iz popisa kratica u predgovoru vidi da su u tom rječniku uvrštene posuđenice iz pet jezika: češkoga, grčkoga, talijanskoga, ruskoga i slovenskoga. Oveća je skupina riječi označena zvjezdicom (*). Riječ je o leksemima za koje Parčić predmnijeva da su stranog podrijetla, ali ga ne može pouzdano identificirati. Uz oznaku * stoji objašnjenje *voce straniera*, tj. strana riječ.

Rječnik slovinsko-talijanski (1874) donosi u predgovoru više podataka o podrijetlu posuđenica. Odrednicama o podrijetlu riječi iz češkoga, grčkoga, talijanskoga, ruskoga i slovenskoga jezika, koje navodi u prvom rječniku, pridružio je odrednice o podrijetlu riječi iz još četiriju jezika: staroslavenskoga, latinskoga, njemačkoga i turskoga jezika.

Popis kratica koje se odnose na podrijetlo posuđenica uvrštenih u treće izdanje *Rječnika hrvatsko-talijanskoga* (1901) razlikuje se u odnosu na drugo izdanje time što se prvi put pojavljuje kratica za prepoznavanje mađarskih posuđenica, a nije navedena kratica za latinizme. Rječnik međutim sadrži naznačene malobrojne latinizme i galicizme.

Oba izdanja talijansko-hrvatskih rječnika imaju u hrvatskim objašnjenjima talijanskih natuknica posuđenice različitog podrijetla, ali su navedene samo dvije i to za grčke i latinske riječi. Ostale riječi koje je Parčić prepoznao kao posuđenice označio je zvjezdicom kao strane riječi.

Svako novije izdanje rječnika opsegom nadmašuje prethodna izdanja i znatno je preciznije u određivanju podrijetla uvrštenih posuđenica. Podrobnija analiza posuđenica, koja se prezentira u ovome prilogu, provedena je na trećem izdanju hrvatsko-talijanskog rječnika jer je to posljednje izdanje najpreciznije u označavanju podrijetla posuđenica i brojem je natuknica u odnosu na prethodno izdanje prošireno s »preko petnaest tisuća novih riječi, crpljenih što iz pučkoga govora, što iz školskih i poučnih knjiga«.³

1. 2. Označene posuđenice

1. 2. 1. Talijanizmi

U trećem izdanju hrvatsko-talijanskog rječnika, kao i u prethodnim izdanjima, od označenih je posuđenica najviše talijanizama. Talijanizmi su skupna oznaka za riječi koje su podrijetlom iz više romanskih jezika i dijalekata: latinskoga, dalmatskoga, istriotskoga, mletačkoga, furlanskoga i talijanskoga standardnog jezika. U tom sklopu ima leksema koji su ima-

³ *Predgovor*, str. IX.

li višestruko unutarromansko posredništvo, npr. od lat. *calix* preko mlet. *calese* u hrv. *kalež*, od lat. *predicatio* preko tal. *predica* u hrv. *predika*, lat. *salamuria*, tal. *salamoia*, hrv. *salamura* itd. Osim iz romanske skupine jezika talijanski je u pojedinačnim primjerima mogao posredovati između drugih jezika, npr. tur. *kajik* > tal. *caicco* > hrv. *kaić/kaik*, ar. *kahret* > tal. *corrotto* > hrv. *korota*.

Prema potvrdama iz Akademijina rječnika razvidno je da u razmjerno velikoj skupini riječi koje je Parčić označio kao talijanizme manji dio pripada u hrvatskome jeziku općeuporabnom ili bar općepoznatom fondu, a veći dio prostorno, vremenski ili funkcionalno ograničenom sloju. Neki su primjeri prostorno ograničenih leksema kao etnografski dijalektizmi izdignuti na razinu opće prepoznatljivosti. Općepoznati su primjerice talijanizmi: *boca*, *cedulja*, *falinga/falinka*, *flauta*, *gajba*, *galija*, *gusar*, *gobav*, *kabanica*, *kanap* i *konop*, *kapara*, *kapelan*, *kolajna*, *limun*, *manjkati*, *mramor*, *palača*, *palenta*, *pogača*, *pršut*, *radić*, *salata*, *skrinja* i *škrinja*, *toranj* itd.

Prostorno ograničenom sloju pripadaju leksemi koje je Parčić označio talijanizmima:

bokin, *čotav*, *facol*, *fanat*, *fereta*, *fermentin/fermentun*, *figa*, *flanta*, *fortuna*, *frigati*, *frmenta*, *frnjoka*, *gabela*, *gardelac*, *garoful*, *gradela*, *gustierna*, *guta*, *infer*, *ispengati*, *kalamar*, *kalovnik*, *kamiž*, *kapula*, *karet*, *karuca*, *kopun*, *korniž*, *lumbarda*, *lumbel*, *maća*, *muštarda*, *mutav*, *papagalo*, *piac*, *pinjol*, *pranjga*, *porat*, *pranža*, *sić*, *skos*, *šegac*, *škatul(j)a*, *škur*, *špitalj*, *štika*, *štimate*, *štramac*, *tentati*, *timun*, *vinkot* itd.

Vrlo je malo talijanizama koji pripadaju funkcionalno ograničenom sloju: *kambra*, vrsta finog platna, nazvanog po mjestu proizvodnje ('specie di tela fina /di Cambrai/). Primjer vremenski ograničene uporabe talijanizma u Parčićevom rječniku je npr. *kaplar* sa značenjem 'mlađi komandni kadar u vojsci'.

1. 2. 2. Turcizmi

U turcizme Parčić ubraja riječi koje potječu iz turskoga jezika ili je turski bio jezik posrednik. Posredničku je ulogu turski imao u primanju riječi iz arapskoga (hrv. *duhan* < tur. *dühan* < ar. *duhan*), perzijskoga (hrv. *lula* < tur. *lüle* < perz. *lüle*) i novogrčkoga jezika (hrv. *krevet* < tur. *kerevet* < grč. *krábbatos*, hrv. *kalup* < tur. *kalib* < grč. *kélyfos*). Riječi označene kao turcizmi mogu se smjestiti u rasponu od općepoznatih s uporabom na širokom području, preko riječi koje su karakteristične za određena govorna područja, do riječi ograničene uporabe jer pripadaju historizmima, etnografskim dijalektizmima ili su stilski obilježene. Općejezični su primjeri: *barjak*, *čelik*, *čizma*, *deva*, *dugme*, *duhan*, *fenjer*, *jarak*, *jastuk*, *kajgana*, *kopča*, *krevet*, *lula*,

mušterija, odaja, ortak, papuča, pekmez, sanduk, šećer, taman, tavan, zanat. U skupini turcizama prevladavaju regionalizmi, npr. *čorba, dušek, dušman, kadifa, kaiš, kajmak, kajsija, kalup, kamiš, kantar, kesa, komšija, ular.* Stanoviti broj turcizama iz Parčićeva rječnika pripada historizmima, npr. *kadija, aga, beg* i sl.

1. 2. 3. Germanizmi

Germanizmi su također u rječniku brojčano dosta zastupljeni. I oni se raslojavaju na općepoznati ili prostorno šire razumljivi leksik: *cigla, farba, flaša, frajla, grof, grunt, kanta, keglja* s uputnicom na *kugla, larma, pleh, šparati, štirka, šunka, tabla, trefiti, vaga, vagati* itd.

Prostorno ograničeni leksik ilustriraju sljedeći germanizmi: *frtalj/vrtalj, gabrla, galge, ganak, graba, huta, izviksati, šenkovati, špot, tenfati, verta.* U prostorno se ograničeni leksik mogu svrstati leksemi koji su, iako izrazom prošireni i općepoznati, sadržajem koji im Parčić pridaje specifični za neko područje. Tako u dijelu čakavskih govora, kojima Parčić rođenjem pripada, primjerice riječ *fraj* nema izvorno značenje 'slobodan', nego 'razgovor s djevojkama' (*conversazione con ragazze*).

Vremenski ograničeni germanizmi jesu npr. historizmi *fenek* (sitan bakreni novac, prema *Pfennig*), *leno, paor, vermarš* i arhaizam *plajvojz*. Funkcionalno ograničene germanizme uprimjeruje riječ *friz* sa značenjem 'vrsta sukna' (*carpita, specie di panno*). Neki su germanizmi istodobno funkcionalno i prostorno diferencirani: *foršpan, fras, kahla, klanfar* (s uputnicom na *kepar*), *malati, maler* i *moler, pemzla*.

1. 2. 4. Hungarizmi

Hungarizmi su označeni tek u posljednjem izdanju Parčićeva hrvatsko-talijanskoga rječnika. Manji dio njih nije prostorno ograničen, npr.: *frula, gazda, karika, kefa.* Veći dio označenih hungarizama predstavlja regionalizme: *ašov, cipovka, čorda, doboš, doroc, faćuk, farkiš, fela, fijoka, filjer, firgaz, furka, hajoš, hajtaš, halas, haltaš, harmica, gomba, japa, kadmen, keh, kerep, kesega, pajdaš* i *pajtaš, rusag* itd.

1. 2. 5. Staroslavenizmi

U Parčićev rječnik uvršten nevelik broj staroslavenizama, npr: *čislo, čreda, hram, hramina, jun, junoš, junoš, kur, lakota, rab, raba, saj, sasud, šuica.* Za neke staroslavenizme Parčić upućuje na suvremeni izraz: *gospožda* v. *gospodja*.

1. 2. 6. Rusizmi

U rječnik je uvršten i manji broj rusizama, i to uglavnom općepoznatih: *gord, nagrada, nagraditi, predjel, suprug, ukaz, usluga*. Zabilježeno je i označeno nekoliko primjera arhaizama, tipa *tolmač, ponjaće*, kao i arhaizama s uputnicom na suvremeniji izraz: *ponjati v. ponimati*. Neki primjeri zaslužuju poseban osvrt. Naime, Parčić je označio riječ *skoroteča* (*corriere* = glasnik) kao rusizam. Ruski rječnici koji donose i etimološke podatke ne navode tu riječ (Фасмер 1986). Riječ *kamka* u ruskim je rječnicima zabilježena kao arhaizam i pridaju joj različito podrijetlo: iz tatarskog (Фасмер 1986) ili turskog (Кузнецов 2000).

1. 2. 7. Slovenizmi

Riječi s odrednicom slovenizam također su brojčano malo zastupljene i u hrvatskome jeziku neprepoznatljive: *poznoj* (*dragone* — zmaj), *skoznovati* (*vegliare* — probdjeti), *tenja* (*ombra* — sjenka), *vadlja* (*scommessa* — oklada).

1. 2. 8. Grecizmi i latinizmi

S obzirom na to da se znanstveno nazivlje najvećim dijelom temelji na klasičnim jezicima i da ima status internacionalizma, a Parčić je, kao što je poznato, internacionalizme zamjenjivao hrvatskim jednakovrijednicama, grčke su i latinske riječi zastupljene nevelikim brojem. U prvim je izdanjima rječnika Parčić zabilježio uglavnom grecizme koji se odnose na istočno kršćanstvo: *hor, ikona, litija, navora, nurija, proto, protojerej, salandar, titok*. Na to upućuje tumačenje kratica u prvom izdanju talijansko-hrvatskog rječnika u kojem kaže da se kratica *gr.* stavlja *presso i greci orientali*, tj. uz riječi koje se odnose na istočno, grčko kršćanstvo. U ostalim rječnicima takva objašnjenja nema. Novija su izdanja proširena nevelikim brojem grecizama, općepoznatima: *hiljada, papir, kamata, krizma, perivoj*, ili grecizmima sužene uporabe: *ceramida, hora, hrisovulja, drmun*. Još su manjim brojem zastupljeni latinizmi: *milja, ministar, porcija, princip*. Ta se činjenica može objasniti dvojakim razlozima: Parčić je mnoge latinizme identificirao kao talijanizme ili ih je jednako kao i grecizme kao internacionalizme zamijenio hrvatskim izrazima. Latinizmi su toliko malobrojni da se u popisu kratica koje se odnose na podrijetlo riječi u posljednjem izdanju hrvatsko-talijanskog jezika čak ni ne navode. Od uvrštenih riječi s odrednicom latinizam zabilježeni su: *fakultet, kacida i kaciga*.

1. 3. Posuđenice bez odrednice o podrijetlu

U Parčićevu su rječniku uvrštene mnoge posuđenice iz različitih jezika bez odrednice o podrijetlu. Neoznačeni su primjerice talijanizmi: *čavao*,

šugaman; germanizmi: *frajar, krumpir, letva, lojtra, majstor, šaraf, škare, puška, štenge, šukare*; hungarizmi: *baršun, beteg, cipela, fićfirić, hahar, kicoš, korov, korman, lopta, mužar, negve, paprika, remek, rovaš, salaš, šogor*; turcizmi: *boja, bubreg, čelav, korbač*; staroslavenizam: *hvoja*; prvotni latinizmi ili posuđenice iz nekog posredničkog jezika: *kesten, pošta*; grecizmi: *jastog*; rusizam: *uslov*; bohemizmi: *dikobraz, pojam*; slovenizam/bohemizam/rusizam: *sme-tana* itd.

2. Prevedenice u Parčićevim rječnicima

Osim vidljivih, naznačenih i nenaznačenih, posuđenica u Parčićevu rječniku ima i prikrivenih stranojezičnih utjecaja, tj. prevedenica. Parčić je u svoje rječnike uvrstio prevedenice koje su zabilježene u rječnicima njegovih prethodnika i suvremenika, ali i takve koje nisu bile rječnički zabilježene. Primjerice, naziv *suncokret* prvi je put rječnički zabilježen u Parčićevu rječniku uz talijansku natuknicu *girasole* (Turk 2006:47). Značenjska podudarnost i metaforičnost obaju izraza upućuju na mogućnost da je riječ o prevedenici koju je Parčić stvorio. S obzirom na to da su prevedenice kompromisna rješenja kojima se jezik bogati na leksičkom planu, zadržavajući pri tom samosvojnost na planu izraza, takva su rješenja mogla zadovoljiti leksikografa strogih purističkih nazora kao što je bio Parčić. Držeći ih prihvatljivim za hrvatski jezik, Parčić za većinu prevedenica nije označio podrijetlo predložka. Samo je za manji dio označio podrijetlo i to za prevedenice koje su nastale ili je pretpostavio da su nastale prema njemačkom predlošku. Uz te je prevedenice zabilježio odrednicu *germanismo*. Riječ je o prevedenicama koje su nastale u Parčićevo doba pa je za neke od njih mogao dvojiti o tome hoće li ih jezična praksa prihvatiti ili ne. Neke su se od tih prevedenica održale u suvremenom hrvatskom jeziku, mnoge su dolazile pod udar jezične kritike, a neke nisu ni opstale: *dotičan, kolodvor, predpočitati, predstaviti* itd. Parčić na prevedenice neizravno upućuje odrednicama *neologismo*, npr. *okružnica, suncobran* i sl. ili odrednicom *fig. (nel parlar traslatato o metaforiko — u prenesenom i metaforičkom govoru)*, npr. *utisak*. Na prevedenice neposredno upućuje semantički ekvivalent na stranom jeziku u izvornome obliku: *domobranstvo — landwehr, milizia nazionale, domobranac — soldato della landwehr*⁴ (= vojnik Landwehra).

⁴ Njemačka je riječ prenesena u istom obliku kako je zabilježena u Parčićevu rječniku iako bi se prema njemačkome pravopisu trebala pisati velikim početnim slovom.

3. Zaključak

Svako je novije izdanje Parčićevih rječnika bogatije brojem natuknica, jednako tako i brojem posuđenica. U svakom su novom izdanju preciznije odrednice o podrijetlu stranih riječi uvrštenih u rječnik. Rječnik sadrži posuđenice s odrednicom o podrijetlu i bez nje. Bez su odrednice o podrijetlu posuđenice koje u hrvatskom jeziku imaju dugu tradiciju i veliku rasprostranjenost na hrvatskom jezičnom području, pa ih Parčić nije tretirao kao stranojezične činjenice. Od posuđenica koje imaju oznaku podrijetla prevladavaju talijanizmi, od kojih većina pripada prostorno ograničenom leksiku. Parčić je kao bilingvalni govornik i leksikograf talijanizme najlakše utvrdio i, osim nekoliko primjera, sve označio.

Riječi koje je Parčić označio kao turcizme zastupljene su nakon talijanizama u odnosu na riječi iz drugih jezika u najvećem broju. Parčić objašnjava da ih je uveo ne zbog aktivne porabe u jeziku, već zbog narodnih pjesama i nekih pučkih izraza u kojima se sreću. Parčić je sve turcizme tretirao i obilježio kao stranojezične činjenice. Ima li se u vidu podatak da su svi turcizmi obilježeni s obzirom na podrijetlo, a da među riječima stranog podrijetla ima mnogo onih koje nemaju odrednicu o podrijetlu, onda je omjer turcizama unutar posuđenica manji nego što površni pregled pokazuje. Veliki broj u Parčićevu rječniku uvrštenih turcizama objašnjava činjenica da se Parčić služio Vukovim rječnikom, što izrijeком kaže u predgovoru prvog izdanja *Hrvatsko-talijanskog rječnika*. Parčić se prema turcizma odnosio drugačije nego prema posuđenicama iz drugih jezika. Taj se stav može iščitati tako što uz mnoge turcizme postoje stilske odrednice *poetski* (riječi u narodnim pjesmama), *šaljivo*. Odrednicu *poetski* imaju na primjer riječi: *ferta* ('odgoj'), *figanj* ('cviljenje'), *furset* ('slučaj'), odrednicu *šaljivo* riječ *delija* u jednom od značenja (*un fanfarone* – razmetljivac), *keser* ('stric, ujak, kum'). Na ograničenost turcizama kao etnografskih dijalektizama u jezičnoj uporabi upućuju Parčićeva dodatna objašnjenja o posebnosti turske civilizacije: *in Turchia* (u Turskoj), *usato in Turchia* (obično u Turskoj), *presso i Turchi* (kod Turaka). Etnografski se dijalektizmi odnose na jela (*kapama*), odjeću (*dimije*, *feredža*, *fes*), svetkovine (*Bajram*) i sl.

Iako u ono doba nije za hrvatski jezik bilo etimoloških priručnika, Parčić je uspješno identificirao podrijetlo većine posuđenica i savjesno ga je bilježio. Sa stajališta današnjih spoznaja nije teško primijetiti da je u Parčićevu rječniku dvojbena identifikacija podrijetla nekih riječi. Parčić je, naime, u određivanju podrijetla riječi unekoliko preneglasio ulogu talijanskog jezika i proglasio talijanizmima riječi koje su i u talijanskom jeziku posuđenice, a hrvatski ih je jezik mogao prihvatiti ili ih je prihvatio izrav-

no ili posredstvom drugih jezika. Takvi su primjeri riječi francuskog podrijetla: *ingjiniir, kanape, ormar, parket* itd. Jednako je tako Parčić kao talijanizme označio riječi koje su u hrvatski jezik mogle biti primljene iz talijanskoga u južnim hrvatskim krajevima i iz njemačkog jezika u kontinentalnom dijelu Hrvatske: *cukar* (tal. *zucchero*, njem. *Zucker*), *fin* (tal. *fine*, njem. *fein*), *frižak* (tal. *fresco*, njem. *frisch*), *štala* (tal. *stalla*, njem. *Stall*), *probati* (tal. *provare*, njem. *probieren*). Jednako se odnosi i na mogućnost posredničke uloge tih jezika: *karta* (tal. *carta*, njem. *Karte* < grč. *chártē*). Jedan dio riječi koje je Parčić označio slovenizmima postoji i u dijalektima hrvatskoga jezika. Riječ je zapravo o germanizmima, npr. *kič, žveplo* i o hungarizmima, npr. *pelda* (*esempio, immagine* — ‘primjer, uzor’ prema mađ. *példa* od njem. *Bild*). Sama činjenica što te riječi postoje i u slovenskome jeziku ne znači da su u hrvatski jezik primljene iz slovenskoga jezika: i hrvatski i slovenski bili su pod utjecajem istog superstrata, tj. njemačkoga, a dijelom i mađarskoga jezika.

Riječi stranog podrijetla uvrštene u Parčićeve rječnike ne dovode u pitanje u literaturi izneseno mišljenje o Parčiću kao purističkom leksikografu koji je za strane riječi ponudio hrvatske zamjene. Parčić je u svojim rječnicima u odnosu na riječi stranog podrijetla s jednim ciljem primjenjivao dva obrnuta postupka: strane je riječi s jedne strane zamjenjivao hrvatskima, s druge je strane u rječnik uvrštavao riječi stranog podrijetla. Internacionalizme je zamjenjivao hrvatskim jednakovrijednicama da bi pridonio stvaranju i promicanju hrvatskih izraza u stručnom nazivlju. Uvrštavanjem posuđenica izvan stručnog i strukovnog nazivlja htio je prikupiti leksički fond u ukupnosti realizacija i ponuditi što potpuniji rječnik hrvatskog jezika. Navodeći odrednice o podrijetlu, uglavnom prostorno, vremenski i funkcionalno ograničenih posuđenica i pokušajima određivanja njihove stilističke uloge Parčić se potvrdio kao puristički leksikograf. Njegov se purizam očituje u elementarnom, pozitivnom vidu »kao načelo reda i suvislosti« (Katičić 1973–74:90). Imajući u vidu stranojezične elemente u ocjeni se Parčićevih rječnika možemo složiti s izrečenom općom prosudbom da su »rječnici toga sve donedavna potisnuta i koprenom zaborava zakrivena leksikografa ne samo (...) osnovom hrvatske dijalektološke i povijesne leksikografije nego i ponovno otkriveno izvorište kojom se napaja njezina suvremenost« (Gostl 1998:109).

Literatura

- Anić, Vladimir i dr. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb : Novi Liber.
- Фасмер, Макс. 1986. *Этимологический словарь русского языка, том II*. Москва : Прогресс.
- Gostl, Igor. 1998. *Dragutin Antun Parčić*. Zagreb : Matica hrvatska, 179 str.
- Katičić, Radoslav. 1973/74. O purizmu. *Jezik*, XXI, 3–4, 84–90.
- Klaić, Bratoljub. 1981. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Кузнецов, С. А. (gl. red.). 2000. *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург: Норинт.
- Parčić, Dragutin Antun. 1858. *Rječnik ilirsko-talijanski (polag najnovijih izvora)*. Zadar.
- Parčić, Dragutin Antun. 1868. *Vocabolario italiano-slavo (ilirico) — Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski)*. Zadar.
- Parčić, Dragutin Antun. 1874. *Rječnik slovensko-talijanski — Vocabolario slavo-italiano*. Zadar.
- Parčić, Dragutin Antun. 1878. *Grammatica della lingua slava (ilirica)* di C. A. Parčić, canonico dell'insigne Collegiata di S. Girolamo in Roma. Seconda edizione notevolmente accresciuta ed emendata secondo i piani d'insegnamento. Zara. Spiridione Artale Libr. Edit.
- Parčić, Dragutin Antun. 1887. *Vocabolario italiano-slavo (croato) — Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski)*. Senj.
- Parčić, Dragutin Antun. 1901. *Rječnik hrvatsko-talijanski — Vocabolario croato-italiano*, Zadar, pretisak Zagreb, 1995.
- Putanec, Valentin. 1973. Ocjena prinosa rječnika Dragutina Parčića hrvatskoj leksikografiji. *Zadarska smotra*, XLII, 3, 89–92.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII, Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Turk, Marija. 2006. Hrvatski prijevodni ekvivalenti stručnog nazivlja u Parčićevim rječnicima. *Fluminensia* 1, 41–51.
- Vince, Zlatko. 1993. Dragutin Parčić kao leksikograf. *Zadarska smotra* XLII, 3, 79–87.
- Vince, Zlatko. 1995. *Leksikograf Dragutin Parčić u svome vremenu*. Dodatak pretisku Rječnika hrvatsko-talijanskoga, Zagreb, 1241–1276.

Foreign Language Elements in Dragutin Parčić's Dictionaries

Abstract

The Croatian lexicographer Dragutin Parčić (1832–1902) is credited with supplementing the Croatian lexis in the second half of the 19th century. His linguistic attitudes are close to those of the Zagreb school of philology. When Vuk's supporters won, he was marginalised and as a result his work was not studied or evaluated as much as it should have been. D. Parčić was, in line with the then dominant linguistic approach, a purist lexicographer: in his Croatian-Italian dictionary he provided a Croatian substitute for all international terms (*teologija* → *bogoslovje*), and thus greatly contributed to making people aware of the classical heritage within one's own culture. Outside terminology, his dictionaries include both evident and latent foreign language elements. The former are loan words, and the latter are calques. The origin of loan words is not always given. Calques as compromise solutions that can satisfy even a lexicographer with strong purist views dominate over loan words. He points to calques directly or indirectly: for only a small part of them he gives the origin of the model, and for those that were formed, or he assumed were formed, according to the German model he uses the *germanismo* label (e.g. *dotičan*, *kolodvor*). He indirectly points to a small number of calques using the *neologismo* label (e.g. *suncobran*, *okružnica*) or to semantic calques using the label *fig.* (e.g. *nedužan*). The foreign language equivalent printed in original spelling that the calque reproduces also points to calques (e.g. *domobranstvo* — *Landwehr*, *milizia nazionale*). When it comes to words of foreign origin in his dictionaries Parčić used two completely opposite procedures: he included some and he replaced some with Croatian words. He replaced internationalisms with Croatian equivalents to contribute to the creation of Croatian terms, that is, to promote them. By including loan words outside terminology Parčić wanted to offer as complete a thesaurus of the Croatian language as possible and to collect a lexis fund in all the forms it appears in.

Ključne riječi: Parčićevi rječnici, posuđenice, prevedenice, hrvatski, talijanski

Key words: Parčić's dictionaries, loanwords, calque, Croatian, Italian

